

Økonomi ved å ta i bruk jordbruksarealer ute av drift

NORSØK FAGINFO 8/2018

Norsk senter for økologisk landbruk

Rose Bergslid og Martha Ebbesvik – NORSØK
rose.bergslid@norsok.no, martha.ebbesvik@norsok.no

I forbindelse med prosjektet «Bedre og økt beiting i Møre og Romsdal» (2016 -2018) har NORSØK arbeidet med ulike utfordringer knyttet til jordbruksarealer som har gått ut av drift.

Her ser vi nærmere på økonomiske konsekvenser av å ta i bruk jordbruksareal som har vært ute av drift. Vi har studert et tidligere jordbruksområde i Molde kommune i Møre og Romsdal, som er tatt i bruk til beiting. De økonomiske konsekvensene ved å ta i bruk slike arealer vil naturligvis variere mellom områder, gårder og år. Det er derfor ikke mulig å gi en «fasit» på hva det økonomiske resultatet blir ved å ta i bruk x-antall dekar dyrkamark eller beite i inn- eller utmark. Vårt mål er ikke å gi et eksakt svar, men å inspirere andre som vurderer lignende prosjekt.

Mål for bruk av jordbruksarealer

Da Stortingsmelding «Endring og utvikling» Meld. St. 11 (2016 – 2017) ble behandlet i Næringskomiteen ble det vedtatt at jordbrukspolitikken hovedmål skal være **økt norsk matproduksjon med grunnlag i norske arealressurser**.¹ Komiteen mener at **arealressursene er den viktigste ressursen i jordbruket**, og at reell økt selvforsyningsgrad er avhengig av at økt matproduksjon skal skje med grunnlag i norske ressurser. Jordbruksareal er

en samfunnsressurs som gir grunnlag for bosetting og næringsaktivitet i tillegg til matproduksjon.

Møre og Romsdal er et av fylkene med størst reduksjon i jordbruksareal, om lag 72 000 daa i perioden 2000 - 2017. Noe av nedgangen skyldes omdisponering og nedbygging, men mesteparten skyldes at ingen lenger driver arealene. Tørkesommeren 2018 medførte førmangel i deler av landet, og viser at vi er sårbare for vær og klimaendringer. Dyrkamark og beiter i inn- og utmark som ikke brukes forfaller raskt. Uønskede arter tar over og førkvaliteten forringes.

I tillegg til bønder er jordbruksarealene den viktigste ressursen vi har i jordbruket.

¹ <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2016-2017/inns-201617-251s/?m=4>

Ny bruk av nedlagt jordbruksareal

Gardsdrifta

Far og sønn Magne og Kristian Hjelset driver melkeproduksjon med om lag 41 melkekyr og en kvote på 350 000 liter. I tillegg har de 80 ungdyr og 30 vinterføra sauer. Alle okser føres fram til slakt. De driver 700 daa fulldyrka mark og 170 daa innmarksbeite. Fôret legges i rundballer og 95% av arealet gjødsels med slangespreder fra 3 ulike gjødsellager. Bøndene er opptatt av at både fôr og gjødsel skal være så kortreist som mulig.

Motivasjon

For Magne og Kristian Hjelset er dyr på beite og stell av kulturlandskap en viktig motivasjon for å drive melk- og kjøttproduksjon. De mener det er aller billigst at dyra henter fôret sitt selv. Alle dyra, bortsett fra oksene, er på beite minimum åtte uker om sommeren, avhengig av været. Som regel er dyra ute om lag 3 - 4 mnd. hvert år. På nabogården til Magne og Kristian lå det et delvis gjengrodd beite på 75 daa. Dette vurderte bøndene som et betydelig potensial for økt beitedrift på gården.

Før rydding hadde beiteområdet et «sjuskete» preg med blant annet småkratt, bringebær og daugras.

Forarbeid

Det første som ble gjort var å skaffe seg en langsiktig leiekontrakt på arealet. Deretter søkte de kommunen om SMIL – midler til gjerding og rydding. Kommunen innvilga søknaden med 54% av kostnadsoverslaget. Prosjektet er delt i to. Den første delen har vært å gjerde inn, rydde og ta i bruk et område på 40 daa. Del to er å gjøre det samme med de resterende 35 daa. Dette arbeidet gjøres vinter/vår 2019. Arealet ligger godt synlig langs E39 på Hjelset øst for

Molde by. Arbeidet med å tilrettelegge arealet i første del av prosjektet har gått over to beitesesonger:

Sesong 1: Oppsetting av gjerde og rydding av kratt. Beitepussing to ganger i løpet av vekstsesongen.

Sesong 2: Beiting med 12 kviger og jamn tilleggsfôring med rundball gjennom sesongen. Beitepussing to ganger gjennom vekstsesongen.

Sesong 3: Første «normalesong»: Beiting med 12 kviger fra begynnelsen av juni til midten av oktober. Minimalt med tilleggsfôring. Kun fire rundballer ble brukt utover høsten. Beitepussing ble gjort etter avslutta beiting. Området er klassifisert som innmarksbeite i tilskuddssammenheng.

Kristian Hjelset på beitet som er tatt i bruk. Bildene er tatt midt i november.

Kvaliteten på beitet var så dårlig den første sesongen at det ikke ble brukt til beite. Andre året gikk det dyr på beitet, men de måtte tilleggsføres med rundballer store deler av sommeren. Årets sesong var nummer tre, og kvaliteten på beitet var betydelig forbedret.

Det er svært arbeidsbesparende med rennende vann med god drikkekkvalitet? gjennom beitet.

Etableringskostnader (Del 1: 40 daa)

Netting: 1 000 m à kr 12	12 000
Påler: 560 stk. à kr 28	16 000
Arbeid: Rydding og gjerdning	55 000
Sum (40 daa)	83 000

Tilskudd SMIL: 54% 45 000

Resterende kostnader på 38 000 kr, fordelt på gjerddekostnader og arbeidstid, ble dekt av bøndene. I dette prosjektet er det brukt en timepris på 280 kr. Fordelt på 40 daa blir kostnadene 950 kr per daa. For å finne årlige etableringskostnader settes levetiden på gjerdet til 15 år. Det gir en årlig etableringskostnad på om lag 65 kr/daa.

Økonomi

Jordleie

Bøndene betaler jordleie, og for dette arealet betales det årlig 75 kr/daa. I områder hvor det er stor tilgang til ledig dyrkamark og beiter er det lite trolig at man må betale jordleie.

Verdien av fôret

Årets sesong var den første ordinære sesongen etter etablering, og 12 kviger gikk på beitet i 135 dager fra begynnelsen av juni til 15. oktober. Alderen på kvigene var

litt blanda, men i snitt var de rundt ett år – noen litt yngre og noen litt eldre. For videre utregning bruker vi 330 kg i snitt for levendevekt. Kviger i ettårsalderen spiser om lag seks fôrenheter (FEm) hver dag. For videre utregning brukes 5,5 FEm per dag per kvige i snitt. 12 kviger trenger da 66 FEm/dag. Etter 135 dager har de tatt opp om lag 9 000 FEm. Hvilken pris man setter på en fôrenhet vil variere etter tilbud, etterspørsel, kostnader på grovfôr m.m. Grunnet mye nedbør i 2017 og tørke i 2018 var det etterspørsel etter grovfôr i 2018. I videre utregning settes prisen til 3 kr/Fem, litt lavere enn en FEm kraftfôr. Med disse forutsetningene blir verdien av grovfôret dyra henter fra dette området 27 000 kr.

Tilskudd

I følge jordbruksavtalen 2018 – 2019 gis det følgende tilskudd ² til dyr på innmarksbeite:

Tilskudd til storfe på beite >12 uker:

12 dyr x 370kr/dyr 4 440 kr

Kulturlandskapstilskudd sone 5B:

40 daa * 162 kr/daa 6 480 kr

Arealtilskudd sone 5B: Innmarksbeite

40 daa * 181,8 kr/daa 7 272 kr

Sum tilskudd 40 daa innmarksbeite

Sone 5 B 18 192 kr

Økonomisk verdi av bruk av nedlagt beite

Inntekt	Kr
Verdi av fôr	27 000
Tilskudd dyr på beite	4 440
Areal- og kulturlandskapstillegg	13 752
Sum	45 000*
Utgift	Kr
Årlige etableringskostnader (65 kr/daa * 40 daa)	2 600
Jordleie (75 kr/daa * 40 daa)	3 000
Sum	5 600
Differanse	+ 39 000*

*Rundet av til nærmeste tusen

2

<https://www.regjeringen.no/contentassets/f52d24b151c64b8a96a073438b977bc5/revidert-jordbruksavtale-2018-2019.pdf>

Det er mange forhold som kunne vært med i et slikt regnestykke. Hvor stor er tilveksten på dyra? Får beitinga innvirkning på kalvingstidpunkt? Er det behov for kompensasjonsfôring etter endt beitesesong? Gir arealet grunnlag for å ha flere dyr eller salg av fôr? Årlig vedlikehold av gjerder m.m. Disse faktorene vil variere mellom dyr, gårder, områder og år. Vi lar den enkelte bonde vurdere dette ut fra sitt eget driftsopplegg.

Betraktninger fra Kristian Hjelset

- Bruk og stell av kulturlandskapet er viktig for å opprettholde tilliten til norsk landbruk. Spesielt viktig er det å skjøtte områder som ligger der hvor folk ferdes.
- For at nytten skal oppveie kostnaden ved å ta i bruk et jordbruksområde som har vært ute av drift ei stund, bør arealet være av en viss størrelse. Det monner når flere dyr kan gå på beiteområdet store deler av sommeren uten behov for tilleggsfôring. Det optimale er at beiteområdet er så stort at det minimum kan deles i to deler som dyra kan flyttes mellom.
- Det er krevende å drive landbruk i et pressområde for utbygging. I dette aktuelle området skal det bygges nytt sykehus, og kjøpe av jord til landbruksformål er derfor bortimot umulig.
- Langsiktige leiekontrakter er helt avgjørende for å sette i gang med denne type arbeid, men det beste hadde vært å eie arealet. Da hadde det blant annet blitt investert i drenering av våte områder. Leie av areal kombinert med store investeringer i gjerding, rydding, drenering o.l. er krevende. Mange bønder vegrer seg for å gjøre store investeringer i områder som de ikke eier, og det går ut over arealets produksjonspotensial.
- Det må lages solide og sikre opplegg for innsamling av dyra. På Hjelset brukes dyrevogn i kombinasjon med lettgrinder som enkelt kan fraktes rundt og brukes til å lede/fange dyra. Dette fungerer utmerket. God og sikker tilkomst er viktig, spesielt i trafikkerte områder. Det må legges litt arbeid i etablering av tilkomsten til beitet slik at dyrevogna ikke kjører seg fast i nedbørsrike perioder. Fôringsområdet bør også plastres med f.eks. flis for å unngå at dyra blir stående i skit og gjørme. Tilkkomsten til fôrhekken bør også tilrettelegges for å unngå at man kjører seg fast/lager stygge kjørespor.
- Hvis det er mulig kan det være en ide å lage et «avlastningsområde» i tilknytning til beitet, som kan brukes i perioder med mye dårlig vær, f.eks. et skogholt hvor det kan fôres med rundballer. På det viset slipper dyra å ødelegge beiteområdet dersom det blir ukesvis med mye nedbør. Dette opplegget praktiseres på Hjelset for melkekyrne, og det at et mindre område «ofres» i dårlige værperioder gjør at beitene holder seg fine mye lengre.
- Det beste er å klare seg uten tilleggsfôring på beitet. Erfaringsmessig fører tilleggsfôring til at dyra beiter dårligere, og at de i større grad blir «hengende» rundt fôrhekken og mase om mer mat.
- Med tanke på tørkesommeren 2018 gir denne type arealer et verdifullt bidrag til gardsdrifta.

Dette beiteområdet brukes til de minste kalvene. Tett granskog i overkant av beiteområdet gir ly for været.

Kristian har laga ei lita bu som kan transporteres med pallegaffel. Den har han parkert inni gjerdet med diverse gjerdeutstyr. Det er lettere å ta ei økt med rydding/gjerding i ledige stunder når utstyret er på plass. Han slipper å reise helt hjem for å hente nødvendige småting som lett blir glemte. Hele området gjerdes inn med nettinggjerde og strømførende tråd på toppen.

Jordbruksarealer som har vært ute av drift noen år kan se temmelig håpløse ut, men dette eksemplet viser at de kan bli viktige bidrag til gårdsdrifta. Med tanke på at norsk matproduksjon og selvforsyningsgrad skal økes ved bruk av egne ressurser må fôrressursene i inn- og utmark brukes i langt større grad enn det som er tilfellet i dag.

Økonomi ved å ta i bruk jordbruksarealer ute av drift

8 | 2018

NORSØK FAGINFO

Ansvarlig redaktør: Turid Strøm

Forfattere: Rose Bergslid og Martha Ebbesvik – NORSØK

Fotograf: Bilde s. 1: Heine Schjøberg. Resten av bildene: Rose Bergslid

ISBN: 978-82-8202-073-2

www.norsok.no